

Напрями формування і використання кредитно-інвестиційного потенціалу банків України в посткризовий період

Розкрито суть кредитно-інвестиційного потенціалу банків і джерела його формування, обґрунтовано стан, проблеми та тенденції кредитування банками економіки України, запропоновано шляхи активізації кредитно-інвестиційної діяльності банків України.

Раскрыта суть кредитно-инвестиционного потенциала банков и источника его формирования, обоснованы состояние, проблемы и тенденции кредитования банками экономики Украины, предложены пути активизации кредитно-инвестиционной деятельности банков Украины.

Постановка проблеми. В умовах фінансової нестабільності та поступового виходу із кризи кредитно-інвестиційна діяльність банків України залишається слабкою і не спрямованою на формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. Сучасний стан діяльності банківського сектору супроводжується збитковою діяльністю, введенням в 14 і дією у чотирьох банках тимчасових адміністрацій, ліквідацією неплатоспроможних банківських установ, диспропорціями у структурі активів і пасивів. Антикризові заходи НБУ були спрямовані на підтримку ліквідності й рекапіталізацію банків, підтримку пасивів і запобігання відпливу депозитів, стимулювання кредитної активності тощо. В сучасних умовах пріоритетного значення набуває розкриття методів та інструментів активізації кредитно-інвестиційного потенціалу банківського сектору економіки на макро- і мікрорівні.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню теоретичних та прикладних аспектів банківської кредитно-інвестиційної діяльності присвячені наукові розробки як зарубіжних, так і вітчизняних учених, зокрема Г. Азаренкової, М. Алексеєнка, О. Барановського, Н. Дорофєєвої, А. Мороза, В. Міщенко, Л. Примостки, Т. Смовженко та ін. Водночас окремі аспекти формування кредитно-інвестиційного потенціалу банків й ефективності його розміщення є недостатньо обґрунтованими і вимагають подальшого дослідження.

Метою статті є розкриття суті кредитно-інвестиційного потенціалу банків й джерел його формування, обґрунтування напрямів підвищення ефективності кредитування різних секторів економіки в посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Кредитно-інвестиційний портфель банківської системи України – це сукупність наявних джерел для здійснення кредитних та інвестиційних операцій дворівневого банківською системою, основними

складовими якої є готівка в обігу (в НБУ) та залучені й запозичені ресурси і власний капітал у банках України.

За 2005–2009 роки спостерігається різке зростання грошової маси у 2,5 раза – з 194 071 млн. грн. у 2005 році до 487 298 млн. грн. у 2009 році та збільшення готівкових коштів в обігу поза депозитними корпораціями у 2,6 раза до досягнення величини 556 176 млн. грн. у серпні 2010 року, в той час як обсяг ВВП зріс впродовж п'яти років в 2,1 раза, а за 2008–2009 роки зменшився на 35 783 млн. грн., або на 0,96%. Тому не можна не погодитися із твердженнями Л. Рябіної, що «...сьогодні грошова маса, пропонує банківською системою України, є більш ніж достатньою і навіть надлишковою, однак ліквідність банківської системи країни при цьому порушена» [8, с. 52].

Н.П. Шелудько вказує, що у ринковій економіці попит на готівку можна досить точно визначити на основі співвідношення обсягів готівки в обігу з ВВП – у розвинутих країнах відношення готівки в обігу є відносно сталою і маломінливою величиною і коливається в межах 5–7% [9, с. 253]. За нашими розрахунками, готівка в обігу становила 8,3% ВВП у 2005 році і зросла з 13,9% у 2006 році до 17,4% у 2009 році, що свідчить про достатню здатність забезпечити готівкою номінального ВВП (табл. 1).

За 2005–2008 роки відбулося стійке збільшення показників, які характеризують абсолютну величину (кількісне нарощування) ресурсної бази банків. Зокрема, власний капітал банків України збільшився у 4,7 раза і досягнув на 1 січня 2009 року 19 263 млн. грн., зобов'язання – у 4,3 раза і становили 806 823 млн. грн., кошти корпоративних клієнтів – у 2,4 раза і становили 143 928 млн. грн., кошти фізичних осіб – у 2,9 раза, до 213 219 млн. грн. (табл. 2). Однак, у 2008–2009 роках у зв'язку із фінансово-економічною кризою спостерігається уповільнення кількісного нарощування показників, погіршення їх якісних характеристик. Темпи зростання активів, кредитів і зобов'язань значно перевищили темпи зростання ВВП. Унаслідок цього співвідношення активів банків до ВВП зросло з 50,4% у 2005 році до 96,2% у 2009 році, кредитів – з 36,8% у 2005 році до 81,7% у 2009 році.

Пріоритетним джерелом залучення фінансових ресурсів банками України є депозити, які за 2005–2009 роки зросли у 2,5 раза – із 144 698 до 402 377 млн. грн. У структурі депозитів найбільшу питому вагу, відповідно 51,7–53,2%, займають кошти домашніх господарств. За

Таблиця 1. Окремі показники діяльності банків України за 2005–2009 роки

Показники	На 01.01.06	На 01.01.07	На 01.01.08	На 01.01.09	На 01.01.10
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	424741	535860	712945	950503	914720
Грошова маса (МЗ), млн. грн.	194071	261063	396156	515727	487298
у т.ч. М0 (готівка поза депозитними корпораціями), млн. грн.	60231	74984	111119	154759	159029
Власний капітал, млн. грн.	25451	42566	69578	119263	115175
Зобов'язання, млн. грн.	188427	297613	529818	806823	765127
у т.ч. кошти суб'єктів господарювання	61214	76898	111995	143928	115204
у т.ч. кошти фіз. осіб	72542	106078	163482	213219	210006
Чисті активи, млн. грн.	213878	340179	599396	926086	880302
у т.ч. кредитний портфель	156385	269688	485507	792384	747348
МЗ / ВВП,%	45,7	48,7	55,6	54,3	53,3
М0 / ВВП,%	8,3	13,9	15,5	16,3	17,4
Зобов'язання / ВВП,%	44,4	55,5	74,3	84,9	83,6
Кредитний портфель / ВВП,%	36,8	50,3	68,1	83,4	81,7
Активи / ВВП,%	50,4	63,5	84,1	97,4	96,2

2005–2009 роки їхній обсяг зріс у 2,86 раза і становив на 1 січня 2010 року 214 098 млн. грн., у той час як ресурси нефінансових корпорацій збільшилися в 1,86 раза і становили на 1 січня 2010 року 94 796 млн. грн., при скороченні їх питомої ваги у загальному обсязі депозитів на 11,6% – з 35,2 до 23,6%.

Уповільнення темпів зростання депозитів домашніх господарств упродовж останніх років зумовлене не лише чинниками фінансово-економічної кризи, а й зменшенням реальної заробітної плати населення, збільшенням попиту на іноземну валюту, поряд із зростанням споживчих цін та інфляції, зниженням відсоткових ставок на депозитному ринку. Поруч із цим за розрахунками Н.В. Дорофєєвої готівка все ще займає вагоме місце в заощадженнях населення і становить великий потенційний ресурс для банківської системи, який не використовується повною мірою. Зокрема, заощадження населення, що не залучені банківською системою, в останні роки становили до 40% відсотків загального обсягу ресурсів банків [2, с. 77]. Відповідні структурні зміни резидентів відбувалися на противагу збільшення депозитів нерезидентів – з 4,4 до 10,1% (табл. 3).

У структурі депозитних коштів домашніх господарств до 1 січня 2008 року переважали депозити в національній валюті – вони становили на кінець 2007 року 102 379 млн. грн., або 61,2% від загального обсягу. Однак у 2008–2009 роках різко зросли депозити в іноземній валюті – до 1 13 016 млн. грн., або 52,8% загальної їх величини. Це зумовлено проявами кризових явищ, впливом депозитів на тлі девальвації гривні. Слід зазначити, що кредити домашнім господарствам в іноземній валюті зросли за 2006–2009 роки у 3,4 раза, або на 123 263 млн. грн., і становили на 1 січня 2010 року 174 580 млн. грн., тобто перевищили депозити домашніх господарств в іноземній валюті у 0,93 раза. Н.В. Дорофєєва вказує, що розрив між залученими коштами і наданими кредитами домашнім господарствам був перекритий запозиченнями коштів у нерезидентів, у той час як лише за офіційною статистикою на руках у населення перебуває готівки іноземної валюти у гривневому еквіваленті на суму понад 165 млрд. грн. [2, с. 79].

За твердженням О. Петрика, одним із головних чинників фінансової кризи в Україні було прискорене зовнішнє запозичення у 2005–2008 роках з метою фінансування вну-

Таблиця 2. Динаміка темпів приросту обсягів ресурсів банків та наданих кредитів за 2005–2009 роки

Показники	На 01.01.06	На 01.01.07	На 01.01.08	На 01.01.09	На 01.01.10
Зобов'язання банків, млн. грн.	188427	297613	529818	806823	765127
Темпи приросту, %	162,5	157,9	178,0	152,3	94,8
з них:					
кошти суб'єктів господарювання, млн. грн.	61214	76898	111995	143928	115204
темпи приросту, %	152,5	125,6	145,6	128,5	80,0
Вклади фізичних осіб, млн. грн.	72542	106078	163482	213219	210006
Темпи приросту, %	176,0	146,2	154,1	130,4	98,5
Власний капітал, млн. грн.	25451	42566	69578	119263	115175
Темпи приросту, %	138,2	167,2	163,5	171,4	96,6
Кредитний портфель, млн. грн.	156385	269688	485507	792384	747348
Темпи зміни, %	160,9	172,5	180,0	163,2	94,3
в т.ч.					
кредити надані суб'єктам господарювання, млн. грн.	109020	167661	276184	472584	474991
темпи приросту, %	149,6	153,8	164,7	171,1	100,5
фізичним особам, млн. грн.	33156	77755	153633	268857	222538
темпи приросту, %	227,1	234,5	197,6	175,0	82,8

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

трішнього споживання шляхом надання (у дедалі зростаючих обсягах) кредитів домогосподарствам, що спричинило відповідне збільшення валютного дисбалансу в середовищі макроекономічних суб'єктів [7, с. 6].

Банки здатні нарощувати кредитно-інвестиційний потенціал за рахунок продажу на готівковому ринку високоліквідних активів, або прямої купівлі валюти, чи отримання її у вигляді зовнішніх запозичень іноземних банків.

В Україні зовнішній борг банків на початок 2009 року зріс до \$39,4 млрд. (більше 39% сукупного зовнішнього боргу країни), в Росії – до \$166,3 млрд., що становить 34% сукупного боргу країни і більш ніж у п'ять разів перевищує борг органів управління і влади.

Для оцінювання якості кредитно-інвестиційного потенціалу банків необхідно порівнювати обсяги кредитування з величиною стабільних джерел кредитних ресурсів (капітал і строкові кошти). Збалансованість термінів ресурсних джерел і кредитних вкладень банків потребує відповідної пропорції між стабільними джерелами ресурсів, які мають покривати не менше ніж три чверті обсягів кредитування [9, с. 262].

За нашими розрахунками, за останні роки спостерігається тенденція до значного скорочення ступеня покриття кредитів стабільними джерелами фінансування з 68% у 2005

році до 42% у 2009 році, що свідчить про незбалансованість за строками активів та пасивів банків України (табл. 4).

Вимоги банків за наданими кредитами становлять 60–70% у структурі активів банків, а зобов'язання за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб, – понад 60% у структурі пасивів банків. Розглянувши динаміку співвідношення цих показників, отримаємо можливість визначити коефіцієнт співвідношення вимог і зобов'язань банків.

Оскільки вимоги банків за наданими кредитами становлять 60–70% у структурі активів банків, а зобов'язання за коштами, заученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб, – понад 60% у структурі пасивів банків. Розглянемо динаміку співвідношення обсягів зростання цих показників, отримаємо можливість визначити ступінь забезпеченості зростання обсягів активних вкладень депозитними зобов'язаннями.

Збільшення обсягів кредитування не повною мірою забезпечується відповідними обсягами депозитних ресурсів. Так, вимоги банків за наданими кредитами у 2009 році становили 717 061 млн. грн., а зобов'язання за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб, – 316799 млн. грн. Різниця незабезпеченості кредит-

Таблиця 3. Склад і структура депозитів у 2005–2009 роках

Показники	На 01.01.06		На 01.01.07		На 01.01.08		На 01.01.09		На 01.01.10	
	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %
Депозити – усього	144698	100	203351	100	314278	100	425364	100	402377	100
Депозити резидентів, млн. грн.	134754	93,1	185917	91,4	283875	90,3	359740	84,6	334953	83,2
в т.ч.										
страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди	–	–	4063	2,2	7043	2,2	8537	2,0	7477	1,9
сектор загального державного управління	2010	1,4	1682	0,8	4136	1,4	2536	0,6	8586	2,0
нефінансові корпорації	509976	35,2	65614	32,3	95383	30,3	118188	27,8	84796	23,6
інші сектори економіки	75640	52,3	109879	54,0	168813	53,7	219711	51,7	215949	53,7
з них домашні господарства	74778	51,7	108860	53,5	167239	53,2	217860	51,2	214098	53,2
Депозити інших депозитних корпорацій	3595	2,5	9084	4,5	14056	4,5	20501	4,8	26810	6,7
Депозити нерезидентів	6349	4,4	8350	4,1	16347	5,2	45123	10,6	40614	10,1

Таблиця 4. Ступінь покриття кредитів стабільними фінансовими ресурсами за 2005–2009 роки

Показники	На 01.01.2006	На 01.01.2007	На 01.01.2008	На 01.01.2009	На 01.01.2010
Капітал, млн. грн.	25451	42566	69578	119263	115175
Строкові кошти юридичних осіб, млн. грн.	26807	37675	54189	73352	50511
Строкові кошти фізичних осіб, млн. грн.	55257	81850	125625	175142	155201
Усього стабільних джерел фінансування, млн. грн.	107515	162091	249392	367757	320887
Кредитний портфель, млн. грн.	156385	269688	485507	792384	747348
Ступінь покриття кредитів стабільними джерелами (не менше 75%),%	48,0	60,1	51,0	46,0	42,0

них вкладень депозитними зобов'язаннями становила 400 262 млн. грн., що свідчить про недостатній рівень покриття банківських активів депозитною базою банків. На нашу думку, доцільно застосувати коефіцієнт співвідношення вимог і зобов'язань банків, що дозволить прослідкувати тенденції зміни ступеня незабезпеченості кредитних вкладень. За нашими розрахунками, даний показник має стійку тенденцію до зростання. Якщо в 2002 році він становив 1,11, тобто кредитні вкладення майже цілком покривалися депозитними зобов'язаннями, то у 2007-му – 1,53, у 2008-му – 2,04, у 2009-му – 2,26 (перевищення вдвічі порівняно і 2002 роком кредитних вкладень над обсягом зобов'язань). Зростання розриву незабезпеченості кредитних вкладень депозитними зобов'язаннями значно посилює ризикованість банківських операцій, обумовлюючи необхідність пошуку інших джерел (окрім власного капіталу), покриття даного розриву, зокрема запозичення ресурсів на міжбанківському ринку, які на відміну від депозитних є дорожчими, що впливає на величину кінцевого результату діяльності банків.

У сучасних умовах зростання розриву незабезпеченості кредитних вкладень можна пояснити невідповідністю строків залучення і розміщення ресурсів (вони залучаються на коротші терміни, ніж розміщуються). Тому важливим, на наш погляд, є визначення потенційних можливостей розширення обсягів довгострокового кредитування. Для оцінки ресурсного забезпечення довгострокового кредитування вважаємо за доцільне використати коефіцієнт покриття, який відображає забезпеченість довгострокового позикового портфеля банків довгостроковими ресурсами й надає можливість оцінити діяльність банків України з позицій збалансованого управління ліквідністю та потенційного ризику можливих втрат. Цей фактор особливо актуальний в умовах негативних проявів економічної кризи, тобто необхідно

враховувати, що за даних умов існує ймовірність значного зменшення обсягу довгострокових залучених коштів, пов'язаного зі схильністю фізичних осіб вилучати кошти, в той час як обсяги довгострокових кредитів не зменшаться. Це посилює ризик втрат коштів, оскільки в умовах кризи підвищується ймовірність зростання обсягу прострочених і неповернених кредитів. Тому, з нашої точки зору, важливо оцінити ступінь надійності ресурсного потенціалу.

Коефіцієнт покриття має тенденцію до зниження – з 77,3% у 2003 році до 31,1% у 2009-му. Таке низьке значення даного коефіцієнта свідчить, що в банківській системі України існує проблема ресурсного забезпечення довгострокового кредитування. Іншими словами, упродовж 2003–2009 років спостерігалася негативна тенденція до зростання дефіциту «довгих» ресурсів у банківській системі. Якщо у 2003 році довгострокові позики забезпечувалися на 77,3%, то у 2006-му – на 50,7, у 2007-му – на 44,0, 2009-му – лише на 31,1% [4, с. 118]. Тобто тільки третина вкладень забезпечувалася відповідною ресурсною базою, а це посилює ризик незбалансованої ліквідності та втрати платоспроможності банків і негативно впливає на ефективність їх діяльності.

Формування інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку неможливе без постійного нарощування обсягів кредитування різних секторів економіки. За нашими розрахунками, упродовж 2005–2009 років сукупний обсяг кредитів зріс у 4,9 раза і становив на 1 січня 2010 року 760 845 млн. грн. Кредити, надані резидентам, зросли у 5 разів, або на 579 872 млн. грн., і становили на 1 січня 2010 року 95,1%, або 723 295 млн. грн. Найбільшу питому вагу 60,8% займають кредити нефінансовим корпораціям, які зросли впродовж п'яти років у 4,4 раза, або на 356 137 млн. грн. Кредити інших секторів економіки, в тому числі домашніх господарств, збільшилися на 205 652 млн. грн., або

Таблиця 5. Склад і структура кредитів у 2005–2009 роках

Показники	На 01.01.06		На 01.01.07		На 01.01.08		На 01.01.09		На 01.01.10	
	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %
Кредити – усього	155884	100	267292	100	480628	100	776815	100	760845	100
Кредити надані резидентам	143423	92,0	245230	91,7	426867	88,8	734022	94,5	723295	95,1
в т.ч.										
іншим фінансовим корпораціям	1663	1,1	2689	1,0	5932	1,2	9789	1,3	14014	1,8
страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди	–	–	319	0,1	550	0,1	729	0,1	632	0,1
сектор загального державного управління	5	0,0	4	0,0	4	0,0	12	0,0	5755	0,8
нефінансові корпорації	106078	68,0	160503	60,0	260476	54,2	443665	57,1	462215	60,8
інші сектори економіки	35677	22,9	82034	30,7	160455	33,4	280556	36,1	241311	31,7
з них домашні господарства	35659	22,9	82010	30,7	160386	33,3	280490	36,1	241249	31,7
Кредити, надані іншим депозитним корпораціям	10408	6,7	18612	6,9	47021	9,8	29708	3,8	20580	2,7
Кредити, надані нерезидентам	2053	1,3	3450	1,4	6740	1,4	13085	1,7	16970	2,2

Таблиця 6. Кредити, надані депозитними корпораціями в економіку України

Роки	Усього	Кредити в поточну діяльність		На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		Інші кредити в інвестиційну діяльність		Іпотечні кредити	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2005	106078								
2006	160503	137516	85,7	6405	4,0	16582	12,1	10507	7,6
2007	260476	217271	83,4	10618	4,1	32587	12,5	49095	18,8
2008	443665	359140	80,9	18262	4,1	66263	14,9	79193	17,8
2009	462215	373759	80,9	17670	3,8	70786	15,3	75648	16,4

у 6,8 раза, і становили на 1 січня 2010 року 241 311 млн. грн. Кредити, надані іншим депозитним корпораціям, зросли в 1,9 раза і становили на 1 січня 2010 року 2,7%, або 20 580 млн. грн., кредити нерезидентам – у 8,3 раза і становили 2,2%, або 16 970 млн. грн. (табл. 5).

Кредити, надані депозитними корпораціями в економіку України, забезпечені зростанням кредитів у поточну діяльність, які зросли впродовж 2005–2009 років у 2,7 раза, або на 236 237 млн. грн., і становили 373 759 млн. грн., або 80,9% сукупного обсягу), на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості – у 2,8 раза, або на 11 265 млн. грн., і становили на початок 2010 року 17 670 млн. грн. (3,8%), інші кредити в інвестиційну діяльність – у 4,3 раза, на 54 204 млн. грн., до розміру 70 786 млн. грн. (15,3%). Слід відмітити суттєве нарощування обсягів іпотечних кредитів, які зросли впродовж останніх п'яти років на 65 141 млн. грн., або у 7,2 раза, і становили 16,4% загального обсягу, або 75 648 млн. грн. (табл. 6).

Суттєвим негативним чинником кредитно-інвестиційної діяльності банків в умовах фінансової нестабільності є зростання динаміки проблемних кредитів (прострочених і сумнівних) та їх відносної частки у загальному кредитному портфелі банків, яка зросла з 3379 млн. грн., або 2,16% у 2005 році, до 69 935 млн. грн., або 9,36% у 2009 році [6]. Така ситуація зумовлює зростання кредитних ризиків для банків України і обумовлює необхідність застосування ефективних методів управління ними. В. Міщенко, В. Крилова та М. Ніконова вважають, що одним із способів розв'язання цієї проблеми є проведення реструктуризації кредитів, наданих в іноземній валюті [5, с. 13].

Реструктуризація кредитів в умовах кризи може охоплювати такі заходи, як викуп проблемних кредитів, зниження процентних ставок, пролонгацією строків кредитування, зменшення основної суми кредиту, конвертацію валютних кредитів тощо.

Висновки

Динамічний розвиток кредитно-інвестиційного потенціалу банків України вимагає посиленої уваги до формування джерел його фінансування – власних, залучених й запозичених. Основними проблемами в цій сфері залишаються такі:

1. Незважаючи на позитивну динаміку зростання обсягів кредитування, якість банківських активів є низькою, що зумовлено значною часткою проблемних кредитів (9,36%) та високим рівнем доларизації кредитних портфелів фінансових кор-

порацій й домашніх господарств (72,4%), що вимагає розробки дієвих механізмів реструктуризації кредитних вкладень.

2. Зміна структури банківських ресурсів у 2005–2009 роках на користь запозичення коштів у нерезидентів з метою фінансування внутрішнього споживання шляхом надання у значних обсягах кредитів домогосподарствам, поглибила валютний дисбаланс і спричинила фінансову нестійкість банків України.

3. Нестабільність депозитної бази обмежує можливість надання банками інвестиційних кредитів та кредитів на будівництво та реконструкцію нерухомості, а тому у структурі кредитів наданих в економіку України переважають кредити в поточну діяльність.

4. Формування кредитно-інвестиційного потенціалу банків вимагає адекватного забезпечення стабільними джерелами фінансування, що дозволить суттєво удосконалити інструментарій банківського кредитування інвестицій.

5. Збільшення кредитно-інвестиційного потенціалу банків потребує кількісного і якісного покращення рівня капіталізації банків, впровадження дієвих методів менеджменту з метою захисту від прийнятних фінансових ризиків.

Література

1. Бюлетень НБУ. – 2010. – №10. – bank.gov.ua
2. Дорофеева Н.В. Теоретичні і практичні аспекти формування ресурсної бази банків України // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – №2. – С. 75–80.
3. Дроб'язко А. Аналіз монополізації та регіональний перерозподіл ринків депозитів і кредитів фізичних осіб в Україні в умовах фінансової кризи // Банківська справа. – 2010. – №1. – С. 32–40.
4. Копилюк О.І., Музичка О.М. Управління ресурсним потенціалом банків в умовах фінансової нестабільності: монографія / Львів: Видавництво «Ліґа-Прес», 2010. – 236 с.
5. Міщенко В., Крилова В., Ніконова М. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливість застосування в Україні // Вісник НБУ. – 2009. – №5. – С. 12–17.
6. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2010 року // Вісник НБУ. – №3. – 2010. – С. 35.
7. Петрик О. Криза довіри // Вісник НБУ. – 2010. – №5. – С. 6–11.
8. Рябіна Л. Ліквідність банківської системи та роль НБУ в її підтримці // Банківська справа. – 2010. – №2–3. – С. 51–59.
9. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку. Т. 2. Механізми грошового та фондового ринку і їх вплив на розвиток України / За ред. А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – 442 с.